

ANAMARIA-PAULA MĂDĂRAS

**NUME ȘI IMAGINI:
SEMIOLOGIA
VERBALULUI
PICTORAL**

EDITURA MEGA ▪ CLUJ-NAPOCA ▪ 2023

Colecția UNIVERSITAS

Coordonator:

Prof. univ. dr. habil. Oliviu Felecan

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Gheorghe Chivu
Universitatea din București

Prof. univ. dr. Ștefan Oltean
Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Copyright: Anamaria-Paula Mădăras, 2023

Tehnoredactare: Editura Mega

Copertă: Anamaria-Paula Mădăras (tablouri proprii)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MĂDĂRAS, ANAMARIA-PAULA

Nume și imagini: semiotica verbalului pictural /
Anamaria-Paula Mădăras. - Cluj-Napoca: Mega, 2023

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-020-585-2

75

Editura Mega | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

MULȚUMIRI.....	9
PREFAȚĂ.....	11
INTRODUCERE.....	15
CAPITOLUL I.	
ONOMASTICA. ASPECTE TEORETICE.....	19
1.1. Preliminarii.....	19
1.2. Onomastica: definiție și clasificare.....	21
1.3. Raportul onomasticii cu alte științe.....	22
1.4. Actul de a numi.....	26
1.5. Numele propriu.....	28
1.5.1. Definiție.....	28
1.5.2. Tipuri de nume proprii.....	30
1.5.3. Sens-referință-referent.....	32
1.5.4. Numele propriu – semn lingvistic.....	36
1.6. Teorii ale numelui propriu.....	37
1.6.1. Teoria numelor proprii fără sens (John Stuart Mill).....	37
1.6.2. Teoriile descriptiviste.....	39
1.6.2.1. Teoria lui Gottlob Frege.....	39
1.6.2.2. Teoria lui Bertrand Russell.....	42
1.6.3. Teoria referinței directe (Saul Kripke, Scott Soames).....	43
1.6.4. Teoria predicatului de denominație (Georges Kleiber).....	46
1.6.5. Teoria cognitivistă (Kerstin Jonasson).....	48
1.6.6. Teoria lexico-gramaticală (Van Langendonck).....	49
1.6.7. Teoria pragmatică a lui Richard Coates.....	52
1.7. Nume propriu/nume comun.....	54
Concluzii.....	58

CAPITOLUL II.

DESCRIPTAREA NUMELOR ÎN PICTURĂ.....	61
2.1. Opera de artă.....	61
2.1.1. Pictura – domeniu de analiză.....	62
2.1.2. Artistul – producător al operei de artă.....	63
2.2. Viața și opera artiștilor.....	65
2.2.1. Reprezentări onomastice ale femeii în pictură.....	66
2.2.1.1. Repere aplicative.....	69
2.2.1.2. Aprecieri concludive.....	73
2.2.2. Impactul călătoriilor în denumirea tablourilor.....	74
2.2.3. Pseudonime ale artiștilor.....	75
2.3. Nume de curente artistice.....	80
2.3.1. Nume de tehnici picturale.....	90
Concluzii.....	90

CAPITOLUL III.

TITLUL OPEREI DE ARTĂ – NUME ÎN SPAȚIUL PUBLIC.....	93
3.1. Preliminarii.....	93
3.2. Titlul operei de artă.....	95
3.3. Spațiul public.....	103
3.3.1. Spații convenționale.....	105
3.3.1.1. Muzeul.....	105
3.3.1.2. Colonia pictorilor.....	106
3.3.1.3. Galeria de artă.....	107
3.3.1.4. Spațiul privat.....	107
3.3.2. Spații neconvenționale.....	108
3.3.2.1. Strada.....	108
3.3.2.2. Spațiul natural.....	110
3.3.2.3. Spațiul virtual.....	110
Concluzii.....	110
3.4. Dimensiunea tematică a titlurilor.....	111
3.4.1. Titluri generice.....	112
3.4.2. Titluri „tehnice”.....	115
3.4.3. Titluri numerice.....	117
3.4.4. Tablouri „fără titlu”.....	119
3.4.5. Titluri istorice.....	120
3.4.6. Titluri mitologice.....	125

3.4.7. Titluri religioase.....	127
3.4.7.1. Sacrul în pictură.....	128
3.4.7.1.1. Dimensiunea semantico-pragmatică.....	133
3.4.7.1.2. Relația emițător – receptor.....	137
3.4.7.1.3. Dimensiunea lexico-gramaticală.....	139
Concluzii.....	141
Concluzii generale privind analiza titlurilor.....	142

CAPITOLUL IV.

SEMIOTICA VERBALULUI PICTURAL.....	145
4.1. Semn – sens – referință – referent.....	145
4.2. Comunicarea verbală.....	148
4.2.1. Contextul pragmatic. Opera de artă – mijloc de comunicare verbală..	148
4.2.2. Elementele procesului de comunicare.....	152
4.2.2.1. Referentul.....	152
4.2.2.2. Artistul.....	153
4.2.2.3. Mesajul.....	154
4.2.2.4. Canalul.....	155
4.2.2.5. Codul.....	155
4.2.2.6. Receptorul.....	156
4.2.3. Relația dintre titlu și imagine.....	157
4.2.3.1. Titlul în procesul comunicării.....	157
4.2.3.2. Imaginea picturală în procesul comunicării.....	159
4.2.3.3. Raportul dintre denotația tabloului și imaginea picturală....	161
4.2.3.4. Ancheta – metodă de investigație.....	174
4.2.3.4.1. Structura chestionarului.....	174
4.2.3.4.1.1. Chestionarul nr. 1.....	174
4.2.3.4.1.2. Chestionarul nr. 2.....	177
Aprecieri concluzive.....	179
4.2.4. Receptarea componentei verbale.....	180
4.2.4.1. Utilizarea scrierii în opera de artă.....	180
4.2.4.2. Inserarea titlului în tablou.....	181
4.2.4.3. Inserarea unui text.....	184
4.2.5. Semnătura ca nume.....	202
4.2.5.1. Analiza semnăturii.....	204
Concluzii.....	227

CAPITOLUL V.

CONCLUZII ȘI CONSIDERAȚII FINALE.....	229
BIBLIOGRAFIE.....	235
ANEXE.....	304
ABSTRACT.....	307
RESUMÉ.....	325
INDEX AUCTORUM ET SIGLORUM.....	351
INDEX NOMINUM ET RERUM.....	355

PREFAȚĂ

Cartea elaborată de Anamaria-Paula Mădăras abordează o temă inedită în spațiul științific și cultural românesc. Având la bază un demers interdisciplinar legat de relația dintre onomastică și artă, mai exact pictura, lucrarea încearcă „să realizeze o interpretare a tablourilor prin prisma teoriilor numelui propriu, să efectueze o tipologie a titlurilor, să examineze pseudonimele artiștilor, să analizeze semnătura ca nume, etimologia numelor curentelor artistice, precum și inserția titlului și a textelor în interiorul tabloului” (p. 17). După cum mărturiște autoarea în *Introducere*, „scopul tezei este de a propune o nouă abordare privind relația nume/text/ imagine picturală, comunicarea și semnificarea pe care acestea reușesc să le instituie, sugerând, în același timp, o reflecție asupra structurii, naturii și locului numelui propriu în pictură” (p. 15). Având avantajul de a fi absolvit atât *Filologia*, cât și *Artele plastice*, Anamaria-Paula Mădăras a îmbinat metodele de lucru specifice diverselor discipline de factură lingvistică – onomastică, lexi-co-semantică, gramatică, semiotică, pragmatică –, cu cele caracteristice picturii, rezultând o lucrare originală și atractivă pentru toți cei pasionați de artele frumoase.

Volumul, bazat pe teza de doctorat omonimă, este structurat în patru mari capitole, primul abordând *Aspecte teoretice*. Este definită onomastica (1.2.), sunt amintite interferențele acesteia cu alte discipline (1.3.), se pun în discuție *Actul de a numi* (1.4.) și *Numele propriu* (1.5.), cu referire nu doar la bibliografia clasică, ci și la cea actuală. Toate acestea pregătesc subcapitolul 1.6., dedicat *teoriilor numelui propriu*. Autoarea trece în revistă principalele idei postulate de J. S. Mill, G. Frege, B. Russell, S. Kripke, G. Kleiber, K. Jonasson, W. van Langendonck, R. Coates, dar nu se limitează doar la autorii străini, ci face dese referiri și la cei români: Șt. Oltean, Daiana Felecan, Domnița Tomescu. Nu putem trece cu vederea modelele de analiză (Vaxelaire sau Miron-Fulea) ori exemplificările din pictura universală și românească, ceea ce ne convinge că respectivele teorii nu doar că au fost parcurse, ci într-adevăr au fost apropiate.

Dacă primul capitol a fost de factură teoretică, al doilea reprezintă o aplicație practică, având ca obiect de studiu *Decriptarea numelor în pictură*. Pornind de la premisa că arta creează „emoție, exprimă cele mai profunde trăiri și sentimente”, autoarea remarcă faptul că „opera de artă poate fi privită din diverse unghiuri, sub aspecte diferite: ca un *obiect de gust*, o oglindire a frumosului sau precum un obiect comercial” (p. 61). Domeniul de analiză îl constituie pictura, iar perspectiva este una diacronică. Este trecut în revistă statutul artistului de-a lungul timpului, de la simplu meșteșugar, la creator de frumos, *influencer*, în societatea contemporană. Anamaria-Paula Mădăras constată că picturile reprezintă, în mare parte, ilustrarea vieții artiștilor și, astfel, se naște un subcapitol intitulat *Viața și opera artiștilor*. Are o alcătuire cvadripartită, în care putem remarca atât perspectiva centrată pe obiectul tablourilor (*Reprezentări onomastice ale femeii în pictură, Impactul călătoriilor în denotația tablourilor*), cât și cea focalizată pe subiectul creator. Prima parte are ca punct de pornire faptul că, de-a lungul timpului, „indiferent de statutul pe care l-a avut în viața artistului, [femeia] a fost și este muza principală și sursa marilor capodopere” (p. 67). Asta s-a întâmplat în cazul iubitelor, al rudelor sau al unor personaje care au influențat existența pictorilor. În același timp, exemple numeroase invocă personaje sacre sau mitologice, care au stârnit interesul în funcție de epocă.

Din perspectivă onomastică, un interes aparte îl aduc subcapitolele referitoare la *Pseudonime ale artiștilor și Nume de curente artistice*. Pseudonimele nu sunt întâlnite doar în lumea literară sau la cântăreții, actorii contemporani, ci și la pictori din epoci și spații geografice diferite. Acestea fie au fost atribuite de terți, fie au fost asumate de pictorii înșiși. Exemplele vizează locul nașterii, aspectul fizic, schimbarea țării de origine, abilitățile artistului, descendența, semnătura cromatică, o perioadă din viața artistului, meseria tatălui, inițialele numelui.

Tot legat de cultura generală se prezintă și următorul subcapitol, în care autoarea se oprește asupra numelor unor curente artistice majore sau minore, oferind și câteva caracteristici și exemple de titluri ilustrative: Renașterea, Manierismul, Barocul, Clasicismul, Neoclasicismul, Rococoul, Romantismul, Realismul, Suprarealismul, Impresionismul, Futurismul, Expresionismul, Cubismul, Suprematismul, Constructivismul, Verismul, Pictura metafizică, Pop-art, Op-art etc. Nu sunt lăsate la o parte nici unele *nume de tehnici picturale*, ceea ce întregește capitolul și dezvăluie buna pregătire anterioară a autoarei în domeniul pictural.

Al treilea capitol are în vedere *Titlul operei de artă – nume în spațiul public*. În *Preliminarii*, Anamaria-Paula Mădăras enumeră autorii și studiile care au tratat problematica titlului și a efectelor sale de lectură, nu doar în artă, ci și în alte domenii, cum ar fi literatura sau publicistica. În privința operelor de artă, „titlurile nu sunt conferite doar de către artist, acestea pot fi numite (atunci când artistul nu-și intitulează opera) sau redenumite, adaptate în funcție de gustul momentului și al publicului, de către vânzătorii de tablouri, colecționari, responsabili ai muzeului sau chiar de vizitatori” (p. 100).

În următorul subcapitol autoarea analizează spațiul public din perspectiva artistului care trebuie să-și expună lucrările. Astfel, avem spații convenționale (muzeul, colonia artistică, galeria de artă, spațiul privat) și spații neconvenționale (strada, spațiul natural și cel virtual). „Spațiul reprezintă o componentă culturală, artistică în care creatorul, având o mare libertate de exprimare, acționează și se exprimă în mod unic și personal. Diferența majoră între perioada clasică și cea modernă sau contemporană rezidă în locul de expunere” (p. 111).

În continuare, Anamaria-Paula Mădăras abordează dimensiunea tematică a titlurilor, pe care le clasifică în generice, tehnice, numerice, tablouri „fără titlu”, istorice, mitologice, religioase. Analiza se bazează atât pe componenta lexicală, cât și pe cea gramaticală, nefiind neglijate nici semnele de punctuație. Exemplele fac trimitere deopotrivă la capodopere clasice ale artei universale și la tablouri realizate de artiști români, inclusiv din perioada contemporană, devoalând o bună cunoaștere a fenomenului artistic și a celor care au creat frumosul pentru delectarea privirii și a minții. Pornind de la titlurile religioase, Anamaria-Paula Mădăras realizează o demonstrație privitoare la *Sacrul în pictură*, bazată pe dimensiunea semantico-pragmatică, pe relația emițător-receptor și pe dimensiunea lexico-gramaticală.

Cel mai consistent capitol al cărții este omonim, parțial, cu titlul acesteia – *Semiotica verbalului pictural* – și debutează cu o necesară lămurire între *Semn – sens – referință – referent*. Se continuă cu un subcapitol dedicat comunicării verbale, în care se analizează atât *Contextul pragmatic*, în care opera de artă este percepută ca un mijloc de comunicare verbală, cât și *Elementele procesului de comunicare*: referentul, artistul, mesajul, canalul, codul, receptorul.

În *Relația dintre titlu și imagine*, Anamaria-Paula Mădăras oferă cheia citirii titlurilor de tablouri, oferind numeroase reproduceri ale unor picturi analizate. Continuă în aceeași notă și în subcapitolul 4.2.4.,

intitulat *Receptarea componentei verbale*, unde abundă exemplificările imagistice ale titlurilor luate în discuție. Demersul urmează următorul algoritm: *Utilizarea scrierii în opera de artă; Inserarea titlului în tablou și Inserarea unui text*.

O perspectivă inedită în cuprinsul volumului este oferită de ultimul subcapitol: 4.2.5. *Semnătura ca nume*. „Garanție a autenticității, semn de apartenență, semnătura creează un raport între artist și operă. Amplasată în câmpul vizual, aceasta este un semn iconic, un testament lăsat posterității prin intermediul căruia artiștii își revendică opera” (p. 202). Sunt prezentate numeroase exemple, până la detaliu, care susțin analiza bazată pe faptul că „opera de artă este constituită dintr-un semn iconic, imaginea picturală, respectiv din semne lingvistice, titlul și scrierea” (p. 227).

După *Considerațiile finale*, sunt oferite site-urile utilizate în demersul de față și bibliografia complexă consultată, care încearcă să acopere întreg arealul onomastic și artistic național și francofon, în particular. Anexele au în vedere două modele de chestionar, prin care autoarea a încercat să descifreze „mecanismele psihologice, pe de-o parte, din perspectiva artistului, ale alegerii titlurilor de tablouri și modul în care acestea sunt raportate la opera de artă, iar pe de altă parte, din perspectiva receptorului, ale modului de înțelegere/raportare a titlurilor la imaginea picturală” (p. 173).

Așadar, prin volumul de față, rod al unei munci serioase, realizate cu sârguință și onestitate, Anamaria-Paula Mădăras completează cercetarea onomastică autohtonă cu o lucrare originală, având la bază un subiect inedit. Cartea *Nume și imagini: semiotica verbalului pictural*¹ face dovada talentului artistic² îmbinat cu acribia filologică și a unei bune mânuiri a cuvântului în corelație cu imaginea picturală.

Oliviu Felecan

¹ Prima parte a titlului mă trimite cu gândul la filmul „Cuvinte și imagini” [Words and Pictures], realizat în anul 2013, având în rolurile principale pe actorii Clive Owen și Juliette Binoche. Îl recomand tuturor celor pasionați de cultură filologică și artistică deopotrivă.

² Concretizat, până în luna februarie 2023, prin peste 50 de picturi (diverse tehnici picturale), desene și fotografii (procesări computerizate ale imaginii), unele apărute în expoziții colective în mai multe orașe din țară.